

Ledkalis tuo aukštesnis, kuo daugiau jo po vandeniu nematyti: Iljos Lemeškino *Sovijaus sakmė ir 1262 metų chronografas**

Kitados man paliko didelį įspūdį Karlas Kastaneda (*Carlos Castaneda*), kurio kūriniuose radau itin daug iškalbingų įvaizdžių, alegorijų bei metaforų, paaiškinusių ar bent leidusių naujaip išvysti ne vieną gyvenimo reiškinių. (Ir šiuo atžvilgiu, beje, visai nesvarbu, ar autorius tikrai buvo tapęs senovės toltėkų dvasinę tradiciją paveldėjusio indėno mago Donchuano mokiniu, ar jo kūriniuose viskas „išgalvota“.)

Vienas iš tų įvaizdžių, padariusių man įspūdį ir sudėjęs į savo vietas asmeniškai man labai svarbius dalykus, kalba apie „tonali“ ir „nagvali“. „Nagvalis“ – tai visiškos nežinomybės, paslapties, mirtinos grėsmės ir kartu neribotų galimybių sritis, visų stebuklų šaltinis, mūsų žodžiais tariant, maždaug „anas pasaulis“. O „tonalis“ – tai visa ko įprasto, suprantamo, žinomo sritis, maždaug „mūsų pasaulis“. Riba tarp jų ne geografinė, bet priklauso nuo sąmonės būsenos. Taigi tikro mago tikslas – prisiskverbti ir galų gale visai išeiti į „nagvali“, tačiau norėdamas tai padaryti ir nepažūti, jis turi įsitvirtinti „tonalyje“, įvaldyti „tonali“.

Andai labai daug galvojau apie tai. Net ne galvojau, o savotiškai atrajojau ir atrajojau šitą įvaizdį. Be daug ko kito, jis man labai aiškiai nusakė ir teisingą mokslininko, tyrinėtojo nuostatą. Kiekvienas pažinimas visada randasi iš nežinomybės (antraip tai nebūtų pažinimas), taigi nežinomybė – kiekvieno tikro tyrinėtojo darbo erdvė, medžioklės laukas, visų jo laimikių šaltinis. Tačiau ten, kur nebėra nieko žinoma (bent jau subjektyviai, asmeniškai – o pažinimas asmeniškai visuomet), mintis nebeturi į ką atsiremti, neberanda saugių ribų, praranda gaires. Užtat nežinomybė, viena vertus, išlaisvina vaizduotę, o

* Ilja Lemeškin. *Sovijaus sakmė ir 1262 metų chronografas (pagal Archyvinį, Varšuvos, Vilniaus ir I. J. Zabelino nuorašus)*: [Monografija], mokslinis redaktorius Sergejus Temčinas, recenzavo Eugenija Ulčainaitė, Pietro U. Dini, redaktorė Asta Vaškeliene, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009. – 332 p.

antra vertus, gali sukelti karščiavimą, klidesį ir išvis paklaidinti. Vadinas, pažinimą reikia vartoti saikingai, taip sakant, viena koja visuomet liekanti stovėti ant žemės. Šiaip jau einame kaip tik taip: kai vieną koją keliamo pirmyn, kita tvirtai stovi ant žemės; jei pakeltume iškart abi – trumpai paskristume ir pulkume veidu į purvą; o jei nekeltume nė vienos – išvis niekur neitume.

Panašiai teigė ir kitas mano mylimas Karlas – Karlas Gustavas Jungas, kalbėdamas apie užsąmonės gelmių tyrimą. Sąmonę jis prilygino mažai salelei nesąmonybės (= nežinomybės) vandenyne ir perspėjo, norint tą salelę praplėsti, iškart nebristi per gilias, abiem kojoms, bet vieną koją laikyti atremtą į krantą.

Paskui atėjo į galvą ir daugiau atitinkamų įvaizdžių. Antai medis: jis gyvas saulės šviesa, todėl visas stiebiasi į saulę danguje, tačiau jo kamienas teatlaiko tokią aukštį, destis kaip giliai į žemę suskverbė šaknis. Taigi juo aukštesnis nori užaugti, juo aukščiau pakilti, tuo giliau leiskis žemėn.

Arba štai laivas, burlaivis: jo greitis priklauso nuo burių didumo, tačiau per didelės burės gali mikliai laivą apversti, ir po plaukimo! Juoba kad vėjui pakilus jūra užbanguoja, o didesnė banga tokią laivą irgi netruks apversti. Užtat burlaivis privalo turėti kilį, ir juo didesnes bures išskleis, juo stipresnį vėją norės pažaboti, tuo ilgesnį, gilesnį, svaresnį.

Kadangi ašai esu svajotojas, man tai įdėm svarbu. Priminsiu, kad žodis *svajoti*, kaip ir daugelis psichinių, dvasinių terminų, – jei ne visi¹ – yra metafora, jo pirminė etimologinė reikšmė yra „siūbuoti, siūruoti, svyruoti“, o išlikusios fizinės, išorinio pasaulio reiškinius žyminčios leksinės reikšmės – „krypuoti“ (pvz.: *Svajojau [išgverusiais raitais] po visą vieškelį iš vieno pašalio į kitą Šatės, Skuodo r.*) ir „pūsti (apie vėją)“ (pvz.:

¹ Žr. Арво Крикманн. Вклад современной теории метафоры в паремиологию, *Tautosakos darbai*, 2001, [t.] XV (XXII), p. 17–92.

Štai debesys juosvi jau dangų aptraukė, ir vėjas pradėjo svajot „Tėvynės sargas“, 1899, Nr. 3; *Jūriniai vėjai, svajodamys po visas sritis, išblaško ūmus žemės S. Daukantas*². Taigi, jei nori keliauti nežinomybės marioomis, svajonių vėjo nešamas, ir neapvirsti, nepaskęsti, turi įsitaisyti atitinkamą savo vėjui ir jo keliamoms bangoms atsparą – kilį.

Mitologija taip pat yra svajonės – bendruomeninės tautos, žmonijos svajonės, kurių pučiama žmogaus sąmonė, it Odisejas, keliauja Pasaulio sielos vandenimis. Labiau įsisvajojus, žiūrėk, jau svaigsta galva, jau imi svaitėti³ – visiems tikriems keliautojams pažįstama „jūros liga“! Tuomet dera prilaikyti, suturėti svajones, kiek nuleisti bures ir pasirūpinti atsvara – kiliumi. O jei apsidairai įstrigęs užtaky ar net visai užakusioje pelkėje – laikas kelti bures, išleisti dvasios, gailaus svajonių vėjo.

Taip ir mitologija per amžius svyruoja tarp dviejų kraštutinumų: mitologijos laivo kilis ilgainiui virto mokslu, kuris kaskart uždūsta, vos tik pamėgina išsižadėti svajonės, o vėjo nuplėštos ir nusineštos bures – klinikiniais pavyzdžiais, perspėjančiais, kuo gresia užmiršti griežtą ir negailestingą, tačiau kartu gelbstinčią tikrovę. „Bures“ ir „kilį“, vaizduotę ir nuodugnų, tikslų empiriškumą vėlgi galima palyginti su monitoriaus ekrano (į kurį dabar žiūriu) spalvų ryškumo ir kontrasto parametrais. Niūriausias vaizdelis, kai nei spalvų, nei ryškumo išvis nėra – apgailėtina blyški prieblanda. Tokie yra mokslo darbai, stokoiantys tiek vaizduotės, tiek konkrečių dalyko žinių. Siekiamybė – nežabota vaizduotė, pasitelkianti neišjudinamą tvirtą kuo gausesnių, kuo patikimesnių žinių arsenalą.

Siekiamybė siekiamybe, o tikrovėje kiekvienas geras darbas dažniausiai pasižymi

daugiau viena arba kita ypatybe ir padaro daugiau mažiau reikšmingą įnašą, vaizdžiai tariant, į „burę“ arba į „kilį“.

Ilja Lemeškinas savo darbu padarė – gal neperdėsiu pasakydamas – milžinišką, fundamentalų įnašą į vadinamojo Sovijaus mito, vieno iš pagrindinių ir bene vienintelio ištaisai paliudyto lietuvių mito, „kilį“.

Iki šiol baltų mitologijos tyrinėtojai, tarp jų ryškiausiai, iškiliausiai, daugiau nei šimtą metų naudojosi tik *atsitiktinėmis* (mitologijos požiūriu) ir netgi *nepakankamai tiksliomis* dviejų pirminio rankraščio nuorašų XIX a. publikacijomis. Kaip tik dėl netikslumo, nepakankamai nuodugnios rankraščio analizės vienoje iš tų publikacijų vėliau tarp mitologų buvo prasidėjęs ginčas, ar antrasis Sovijaus laidojimo būdas tikrai reiškė įkėlimą į medį, ar tik į medinę skrynį (karstą). Ginčas, pasirodo, visiškai tuščias – reikėjo atidžiai pasižiūrėti į rankraštį, kad „medinės skrynios“ atvejis vienasyk būtų atmetas visiems laikams (žr. p. 8–9).

Negana to, vietoj XIX a. paskelbtų dviejų nuorašų paskirų fragmentų dabar turime *ištisus keturis pirminio rankraščio nuorašus*, kuriuose, be visiems žinomo, pasirodo, esama ir daugiau, *ligi šiol nežinotų Sovijų mininčių fragmentų*. Dabar visi su Sovijaus mitu susiję visų pirminio rankraščio nuorašų fragmentai su pažodiniu vertimu į lietuvių kalbą ir būtinai tekstologiniais komentarais paskelbti Iljos Lemeškino knygoje (p. 279–319), be to, dar pridėtas laisvesnis literatūrinis vertimas (p. 320–323).

Taigi iš esmės tik dabar – Iljos Lemeškino dėka – tapo įmanoma *pradėti* deramai nuodugnai, remiantis patikimu šaltiniu, tyrinėti Sovijaus mitą.

Svarbi ir ta tekstologinės analizės išvada, kad pirminio XIII a. rankraščio autorius ne šiaip perpasakojo senąją rusų kalbą lietuvišką mitą, bet veikiau vertė jį pažodžiui, įvesdamas į senąją rusų kalbą jai nebūdingas lytis, lietuviškas „kalkes“ (p. 26), vadinasi, perteikė, Iljos žodžiais, „ne tik turinį, bet net ir autentišką kūrinio formą“ (p. 27). O tai reišk-

² LKŽ XIV 270; žr. Kazimieras Būga. *Raštai*, t. I, sudarė Zigmas Zinkevičius, Vilnius, 1958, p. 317–318; plg. t. II, p. 614; plačiau ir mitologijos kontekste žr. Dainius Razauskas. *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinu wæjug / wæjyg)*, Vilnius, 2004, aplink p. 48.

³ *Svaigti* ir *svaitėti, svaitės* – irgi tos pat kilmės, tos pat pirminės šaknies žodžiai.

kia, kad jis tikrai mokėjo lietuvių kalbą, gal net geriau nei senąją rusų, taigi panašu, jog galėjo tiesiog būti lietuvis, krikštytas į „rusų tikėjimą“ ir taip „tapęs rusu“. Tokiu atveju jis būtų kažkiek panašus į Snorį Sturlusoną, krikštytą skaldą, surašiusį pagrindinius senovės skandinavų mitus.

Žinoma, iki šiol mitologų naudotosios XIX a. paskelbtos ištraukos, nors ir ne visai tikslios bei išsamios, nebuvo iš esmės klaidingos, todėl ir ligšioliniai Sovijaus mito tyrinėjimai bei jo duomenų pagrindu mitologų iškeltos prielaidos visumoje anaip tol neprarado savo vertės.

Vienas iš galvosūkių, kurio naujasis nuodugnus pirminio šaltinio tyrimas vis dėlto nepadėjo išspręsti, yra pats Sovijaus vardas. Kokių tik aiškinimų jis nėra susilaukęs! Sietas jis ir su žodžio *saulė* šaknimi, ir su žodžio *savas* šaknimi, ir su žodžio *sūnus* šaknimi, laikytas *šoviu* arba *šovėju*, kremavimo apeigų veikėjo, pašaudavusio į ugnį mirusiųjų palaikus, mitiniu prototipu, ir t. t. Vienai iš minėtų etimologijų – būtent Jono Basanavičiaus, Norberto Vėliaus palaikytai sąsajai su žodžiu *savas* – anksčiau iš dalies pritarė ir Ilja Lemeškinas. Remdamasis kai kuriais Sovijaus vardo senoje rusų kalboje vienaskaitos kilmininko variantais, atitinkančiais lietuvišką įvardžiutinę formą *savojo*, jis darė išvadą, kad Sovijus ir galįs būti *savasis*⁴.

Dabar Ilja Lemeškinas jau atsisako šitos etimologijos ir iškelia dar vieną Sovijaus vardo aiškinimą. Pirmiausia jis atkreipia dėmesį į įvairias Sovijaus vardo literatūrines (kvazietimologines) sąsajas pačiame šaltinio tekste. Pasirodo, jis gali būti suvokiamas kaip perinterpretuotas senosios rusų kalbos padalyvis *свѣя* ‘susiejant, suvejjant’; gali būti perdirbtas antikinis *Sosibijus*; arba *Eusebijus* (sen. ru. *евсевиѣ*) (p. 35–36, 38). Dar viena įdomi sąsaja atsiranda palyginus „Sovijaus sakmės“ pirmuosius žodžius *совиѣ бе цело-*

⁴ Илья Лемешкин. Балтийская «басня» в составе хронографа 1261 года: фольклорный нарратив о Совии, *Tautosakos darbai*, 2005, [t.] XXX, p. 156.

век „Sovijus buvo žmogus“ (jis, kaip toliau sakoma, į lietuvius, jotvingius, prūsus ir kitas tautas „įvedė šėtonišką paklydimą“ deginti palaikus) su kitoje *Chronografo* vietoje pasitaikančiu atitinkamo antikinio „paklydimo“ apibūdinimu *бесовиѣ*, t. y. „velniškas, velnio“, viename iš nuorašų netgi suskaidytu ir atitinkamai perinterpretuotu kaip *бе совѣѣ* – esą tai „buvo Sovijus“, kuris tą „paklydimą“ įvedęs. Taigi iš apibūdinimo *бесовиѣ* ‘velniškas’, jį suskaidžius į *бе совѣѣ* ir perstačius dėmenis į *совѣѣ бе*, ir atsiradę ne tik minėtieji sakmės pradžios žodžiai *совиѣ бе человек* „Sovijus buvo žmogus“, bet galiausiai ir pats Sovijaus vardas. Iljos Lemeškino nuomone, šis perstatymas *совѣѣ бе человек* „Sovijus buvo žmogus“ vietoj menamo **бесовиѣ человек* „velniškas žmogus“ ir nurodąs tikrąją Sovijaus vardo etimologiją (p. 37–38, 319). Autoriaus žodžiais, „turint omeny literatūrinę teksto specifiką, negalima atmesti galimybės, kad Sovijaus vardas apskritai yra dirbtinis, sugalvotas specialiai Chronografui“ (p. 35).

Iljos Lemeškino aptiktas „žaidimas žodžiais“ – įvairių fonetinių Sovijaus vardo sąsajų ieškojimas ir pasinaudojimas jomis tekste – savaime labai įdomus dalykas. Šiaip ar taip, mitologinio vardo „anagramavimas“, t. y. nemorfologiškas jo skaidymas į dėmenis ir jų perdėliojimas, tokiu būdu išgaunant netikėtas prasmingas sąsajas, apskritai visokių žmonių įmanomų sąskambių iškėlimas ir įprasminimas yra labai pamėgtas reiškinys bene visose senosiose indoeuropiečių (ir gal ne tik indoeuropiečių) tradicijose: indų, graikų, keltų ir kt. Mūsų atveju tad kyla klausimas apie tokių tradicinių teksto konstravimo technikų perkėlimą į naujosios, krikščioniškosios tradicijos kontekstą. O tai, kartu su į senąją rusų kalbą perkelta Sovijaus mito „autentiška kūrinio forma“, juolab sustiprina įtarimą, ar tik mūsų *Chronografo* autorius prieš pasikrikštydamas nebus priklausęs senovės lietuvių žynių-poetų luomui, kur galėjo susipažinti ne tik su pačiais lietuviškais mitais, vieną iš kurių, pasitaikius progai, ir perteikė, bet ir su tradicinėmis poetinėmis teksto konstravimo technikomis. Panašių pavyzdžių esama ir iš

rytų slavų mitologinės tradicijos, kur, pavyzdžiui, senojo slavų Veleso / Voloso vietoje neatsitiktinai atsiranda stačiatikių šv. Vlasius (*Велес- / Волос- : Влас-*)⁵, nors patikimai paliudyto Voloso vardo iš šv. Vlasijaus niekaip negalima išvesti. Taigi vardo sąsaja, paremta sąskambiu ar anagrama, anaipol naveda prie jo etimologijos. Negana to, minėta Sovijaus vardo sąsajų *Chronografe* gausa kaip tik rodytų, kad tai veikiau būtent poetinės sąsajos, iškeliamos pasitaikius progai (*ad hoc*) ir keičiamos kitomis, kitai progai pasitaikius.

Tai pirmoji priežastis, kodėl man naujoji Iljos Lemeškino iškelta Sovijaus vardo kilmės hipotezė neatrodo įtikima. Antroji priežastis yra ta, kad *совий бе человек* „Sovijus buvo žmogus“ yra pilnas sakinys, turintis aiškų veiksnį ir tarinį, o jo tariamas provaizdis **бесовий человек* „velniškas žmogus“ – ne, todėl jis niekaip negalėjo eiti pirmuoju Sovijaus saktmės sakiniu.

Trečioji priežastis ta, kad, laikant mito pagrinčinio veikėjo vardą esant dirbtinį, reikėtų suabejoti ir paties mito autentiškumu, o jo juk perteikiamas, kaip paties Iljos nustatyta, ne tik turinys, bet ir „autentiška forma“.

Ketvirtoji priežastis, kodėl manęs neįtikina naujasis Iljos iškeltas Sovijaus vardo aiškinimas, yra paties apibūdinimo „buvo žmogus“ (*бе человек*) tradiciškumas, gal net archetipiškumas. Gintaras Beresnevičius andai atkreipė dėmesį į Sovijaus funkcinę sąsają su vedų Jama – „pirmuoju mirusiuoju“, pramynusiu taką į aną pasaulį, visų mirusiųjų pirmeiviui. Nors mūsiškis tekstas, parašytas krikščionio, sako Sovijų radus kelią į „pragarą“, pasak G. Beresnevičiaus, „pačiam Sovijui tai nebuvo pragaras, jis atsidūrė pasaulyje, kuriame jautėsi pakankamai gerai, nes apsiėmė į jį vesti ir kitus mirusiuosius. Funkciškai Sovijus atitiktų indų Jamą, tapusį ‘pirmu

⁵ Борис А. Успенский. *Филологические разыскания в области славянских древностей: (Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского)*, Москва, 1982, p. 127; Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, p. 56.

mirtinguoju“⁶. Pasak „Rigvedos“ (X.14.2), „Jama pirmasis rado išėjimą mums – ir šios ganyklos niekas jau nebeatims. Kur (kitados) mūsų tėvai senieji ėjo, ten (eis) savais keliais (visi), kas gimė“⁷. Be to, kaip pabrėžia pastarojo, bene nuodugniausio „Rigvedos“ vertimo į Europos kalbas autorė Tatjana Jelizarenkova, „Jama ‘Rigvedoje’ niekuomet nevadinamas dievu, o tik karaliumi. Jis buvo mirusiųjų karalius, pirmasis mirtingasis, nutiesęs šį kelią kitiems“⁸. Žodžiu, Jama „buvo žmogus“ – ne dievas.

Kitur G. Beresnevičius palygina Sovijų su Buda: „Sovijus ‘nueina’ į pomirtinį pasaulį. Tačiau iš mito matyti, jog pomirtinis pasaulis iki Sovijaus žygio buvo nežinomas. Jį atstojo metempsichozės ar reinkarnacijos ciklai. Sovijus, atrasdamas pomirtinį pasaulį, tampa bent jau tokios svarbos religiniu veikėju kaip, tarkime, Buda, sugebėjęs nutraukti reinkarnacijų grandines.“⁹ Buda, kaip žinome, irgi „buvo žmogus“.

Algirdas Julius Greimas lietuvių Sovijų buvo prilyginęs iranėnų Zarathuštrai. Jo žodžiais, „kadangi pats tekstas aiškiai nustato priežastinį santykį tarp laidotuvių ritualo ir ‘naujų dievų’ garbinimo, t. y. naujos religijos įsteigimo, Šovys nėra vien tik vėlių vedlys, bet ir religinis reformatorius, lietuviškasis Zoroastra“¹⁰, t. y. Zarathuštra. A. J. Greimui antrina ir Ilja Lemeškinas, tik jau ne pagal bendrą laisvą asociaciją, o remdamasis Sovijaus saktmės tekstologiniu palyginimu su pačiame *Chronografe* pateiktu pasakojimu apie Zarathuštrą. Iljos žodžiais, *Chronografe* „iš kitų laidojimo apeigų formų Zarathuštros pavyzdys itin artimas Sovijui. Abu skirtingu

⁶ Gintaras Beresnevičius. *Baltų religinės formos*, Vilnius, 1995, p. 33.

⁷ *Ригведа. Мандалы IX–X*, издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, Москва, 1999, p. 129.

⁸ *Ригведа. Мандалы I–IV*, издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, Москва, 1989, p. 504.

⁹ Gintaras Beresnevičius. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*, Vilnius, 1990, p. 84.

¹⁰ Algirdas Julius Greimas. *Tautos atminties bei ieškant: Apie dievus ir žmones*, Vilnius–Chicago, 1990, p. 375.

laiku, tačiau pirmieji įveda palaikų sudeginimo praktiką: vienas tarp senųjų persų, kitas tarp prūsų ir jų kaimynų¹¹. „Pagal Chronografe aprašytą įvykių seką, Sovijus tik platina tarp baltų šį antikinį, kilusį iš Persijos, paklydimą. Susidaro įspūdis, kad Malalos Kronikos vaizdai iš persų istorijos skatino XIII a. rašytoją subtiliai juos gretinti, tapatinti su vietiniais prūsais, kurie dėl etnonimų panašumo *пръси* ‘persai’ – *пруси* ‘prūsai’ galėjo būti suvokiami kaip tolimi persų palikuonys“ (p. 21). Čia galima prisiminti XIX a. romantikus, taip pat, pavyzdžiui, Eduardo Gisevijaus žodžius, išstartus Otto Glagau judviejų susitikimo metu ir paskui pastarojo persakytus: „Gali sau ginčyti mokslininkai, tik aš nepakeisiu savo nuomonės, kad lietuviai ne tik yra kilę iš Rytų, o ir kad jie buvo kada suėję į sąlytį su egiptiečiais, graikais ir romėnais. <...> O ar nėra gyvas pačiuose lietuvininkuose padavimas, jog kada kada jie buvę išvaryti iš Persijos, iškeliavę iš krašto, kur pateka saulė, nesgi dievybė prisakiusi jiems eiti tol, kol prieisį marias?“¹² Taigi dabar, Iljos Lemeškino darbo dėka, galime pažymėti, kad baltų sąsaja su Rytais, skyrium su Persija, pasirodo, yra anaipol ne romantikų pramanas ir turi gerokai seną tradiciją. Tačiau mums šįsyk svarbiausia, kad Zarathuštra, su kuriuo *Chronografe* tiesiogiai gretintas Sovijus, šiaip ar taip, irgi „buvo žmogus“.

G. Beresnevičius yra iškėlęs dar vieną Sovijaus sąsają – su Dionisu. Jo žodžiais, tam „pačiam kontekstui priklausytų ir graikų Dionisas – *Sabazios*. Dioniso mitikoje bei misterijose (prisiminkime – jų mistai vadinti *saboi*) dažnas žmogaus ar žvėries sudraskymo, nužudymo bei surijimo motyvas <...>. Dioniso epitetas graikuose – Liėjus (‘Išlaisvintojas’) nurodytų ir į atitinkamą Irano arijų terminą *Saošyant*, reiškiantį ateisiantį išgelbėtoją, išlaisvintoją, kuris prikels

¹¹ И. Лемешкин. *Балтийская «басня» в составе хронографа 1261 года*, p. 145.

¹² *Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, vertė Vytautas Jurgutis, paruošė Vacys Milius, Vilnius, 1970, p. 283.

mirusiuosius laikų pabaigoje¹³. Galima priminti, kad pats Saošjanto vardas – tai tiesiog veiksmazodžio „išgelbėti“ būsimosio laiko veikiamosios rūšies dalyvis¹⁴.

Dionisas – jau nebe visai žmogus, jis Dievo ir Žemelės (Dzeuso ir Semelės) sūnus, taigi pusiau žmogus, pusiau dievas, dievažmogis. Jį čia prisiminėme tam, kad palygintume su kitu gerai žinomu dievažmogui – Jėzumi Kristumi, apie kurį šiuolaikinėje Baltarusijoje, beje, užrašyta: [*Христос*] *буў чалавек*.¹⁵ Kyla net pagunda pamanyti, kad šis apibūdinimas – *Христос буў чалавек* – tęsia seną šiose žemėse tradiciją ir stačiai remiasi mūsų nagrinėjamoju *Совий бе челоуек*. Šiaip ar taip, Kristaus tikrai neįtarsi esant „Velnio žmogumi“, nors jam taikomas tas pats apibūdinimas, tad gal ir kalbamoji Sovijaus vardo sąsaja, iškilusi perstatant spėjamo apibūdinimo **бесовий челоуек* dėmenis, veikiau tėra įdomi anagrama, *ad hoc* iškeltas sąskambis, o ne jo tikrosios kilmės paaiškinimas.

Taigi kol kas Sovijaus vardo etimologija lieka neaiški, tad reikia tenkintis G. Beresnevičiaus trumpai nusakyta padėtimi: „galimas dalykas, didžioji Sovijaus etimologijų dalis bei jo vardo paralelės <...> yra visiškai teisingos – tik jokiū būdu negalima manyti, kad viena iš jų yra ‘teisingesnė’ už kitas ir gali ką nors pranešti apie Sovijaus vardo bei jo mitikos kilmę. Tai vieno ir to paties fenomeno blyksniai.“¹⁶ Iljos Lemeškino mums pristatytas ir nuodugnai ištirtas *Chronografo* tekstas patvirtina, kad tokie mitologinio vardo kuo įvairiausių sąsajų „blyksniai“ – ne šiuolaikinių tyrinėtojų bejėgiškumo nustatyti vieną tikrąją tiesą ženklas, bet mitologijai iš esmės, iš pačios jos prigimties būdinga ypatybė, ir galbūt išties visai ne trūkumas, o milžiniškas privalumas, tik laukiantis mūsų atpažinimo ir pripažinimo. Tai kaip tik mitologijos „burės“,

¹³ G. Beresnevičius. *Baltų religinės reformos*, p. 75.

¹⁴ *Мифы народов мира: Энциклопедия*, [т.] II, Москва, 1982, p. 408.

¹⁵ *«Народная Библия»: Восточнославянские этимологические легенды, составление и комментарии* О. В. Беловой, Москва, 2004, p. 314.

¹⁶ G. Beresnevičius. *Baltų religinės reformos*, p. 75.

genančios, varančios ją vis pirmyn, neleidžiančios įgrimzti užtakyje, be paliovos žadinančios ir ugdančios vaizduotę. Taip mūsų

senoji dvasinė tradicija iki šiol nejučia tebegyvena mumyse ir, gindama nuo vienareikšmiškumo, palaiko mus gyvus.

Dainius Razauskas

Muzika ir muzikantai tradicinėse rytų aukštaičių vestuvėse

Šiais metais Vilniaus knygų mugėje buvo gražiai pristatyta Gailos Kirdienės sudaryta ir parengta knyga *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*¹. Jos ir dviejų kompaktinių plokštelių parengimą bei leidybą parėmė Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija ir Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondas, o 2009 m. pabaigoje išleido „Krontos“ leidykla. Leidinį sudaro mokslinis įvadas, jo neatsiejama dalis – dvi kompaktinės plokštelės, kuriose randame 60-ies kūrinių garso įrašus, šių kūrinių melodijų ir teksto transkripcijos, beveik visą šimtmetį (1910–2009) aprėpiančios nuotraukos, 1932 m. pučiamųjų orkestro natų pavyzdžiai.

Humanitarinių mokslų daktarė, etnomuzikologė ir smuikininkė G. Kirdienė gerai žinoma kaip lietuvių smuikavimo tradicijos tyrėja. 2000 m. ji paskelbė disertacijos pagrindu parengtą monografiją *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*², kuri vertintina kaip pirmasis išsamiai ir nuodugnai lietuvių tradicinį smuiką ir smuikavimą nagrinėjantis darbas³. G. Kirdienė ištiria ne tik šio instrumento sandarą, liaudies smuikų gamybos Lietuvoje tradicijas, bet ir gilinasi į mitines bei simbolines smuikavimo prasmes, smuikininko vaidmenį kaimo bendruomenės papročiuose. Daug dėmesio knygoje skiriama ir smuikavimo tradicinėse vestuvėse nagrinėjimui. Į monografiją „netilpusius“ skyrius apie lietuvių liaudies smuikininkų grojamą

repertuarą, griežimo būdus ir stilius kompensuoja gausybė mokslinių straipsnių, kuriuose G. Kirdienė tiria skirtingų Lietuvos regionų smuikininkų griežimo ypatybes, atliekamus kūrinius ir jų savitumus, kitus liaudiško smuikavimo tradicijos aspektus. Nemaža dėmesio mokslininkė skiria ir liaudies muzikos transkribavimui. 2007 m. Lietuvos liaudies kultūros centras išleido jos parengtą smuiko muzikos transkripcijų rinkinį *Lietuvių liaudies smuiko muzika: 100 kūrinių*⁴. Tikriausiai neklysiu teigdama, kad šios temos pasirinkimui didelės įtakos turėjo smuikininkės profesija ir ilgametė G. Kirdienės patirtis dalyvaujant ir vadovaujant folkloro grupei „Griežikai“. Kartu su savo vyru, etnomuzikologu Arvydu Kirda, daugiau nei prieš dešimt metų įkūrė „Griežikus“, jie nuolatos koncertuoja įvairiuose folkloro festivaliuose, tarptautinėse konferencijose, yra išleidę tris kompaktines plokšteles.

Akivaizdu, kad naująją studiją G. Kirdienė ne tik tęsia daugelį metų vykdomus tyrimus, bet ir plečia jų lauką. Pratarinėje autorė rašo, kad šiame „leidinyje pirmąkart pristatoma tradicinė rytų aukštaičių (Anykščių, Ignalinos, Molėtų, Rokiškio, Širvintų, Švenčionių, Ukmergės, Utenos ir Zarasų rajonų) vestuvių muzika, kurią nuo seno atlikdavo muzikantai. Leidiniu siekiama užčiuopti dar teberuseną čią tradiciją ir perteikti ją jaunajai kartai, pažymint svarbiausias vestuvių dalis, apeigas, jų prasmę ir joms pritingančius tradicinius, rytų aukštaičiams kuo būdingesnius muzikos kūrinius: maršus, šokius, dainas, apdainavimus“⁵.

¹ *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*, sudarė ir parengė Gaila Kirdienė, Vilnius: Kronta, 2009. – 192 p. + 2 komp. pl.

² Gaila Kirdienė. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*, Vilnius, 2000.

³ Rūta Žarskienė. Gaila Kirdienė. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*, Vilnius, 2000. – 303 p.: [Recenzija], *Tautosakos darbai*, 2003, [t.] XVIII (XXV), p. 247–250.

⁴ *Lietuvių liaudies smuiko muzika: 100 kūrinių*, [sudarė ir parengė Gaila Kirdienė, natografas Kazimieras Šermukšnis], (*Lietuvių liaudies instrumentinė muzika*), Vilnius, 2007.

⁵ *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*, p. 16.